

KIVRIM

Leibniz ve Barok

GILLES DELEUZE

Türkçesi: Hakan Yücefer

BAĞLAM

Bağlam Yayınları 272
İnceleme/Araştırma 188
Theoria Dizisi-21
Theoria Dizisi Editörü: Ali Akay

ISBN 978-975-8803-66-8

Gilles Deleuze
Özgün Adı: Le Plı
Leibnız et le Baroque

Kıvrım
Leibnız ve Barok

© 1988 by Les Editions de Minuit
© Bağlam Yayıncılık

Birinci Basım: Ağustos 2006
İkinci Basım: Haziran 2021
Kitap Tasarımı: Canan Suner
Baskı: Avcı Ofset
Davutpaşa Cad. İpek İş Merkezi No: 6/13
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul

Yayınevi Sertifika Numarası: 44685
Matbaa Sertifika Numarası: 45259

BAĞLAM YAYINCILIK Hobyar Mah. Narlıbahçe Sok. No: 9/3 Çağaloğlu/İstanbul
Tel: (0212) 513 59 68 / 244 41 60 Tel-Faks: (0212) 243 17 27
Web: www.baglam.com e-mail: baglam@baglam.com

İÇİNDEKİLER

I. KISIM – KIVRIM

I. Maddenin İkili-kıvrımları

Sonsuza giden kıvrım – Barok ev – Alt kat: madde, elastik kuvvetler, yaylar – Organizma ve plastik kuvvetler – Organik kıvrımlar – Neden bir başka kat daha gerekiyor, hayvansal ruh problemi – Akıl sahibi ruhlarn yükselişi ve bunun organik ve inorganik sonuçları7

II. Ruhtaki Kıvrımlar

Bükülme – Tekillikler – Barok matematik ve değişme: irrasyonel sayı, diferansiyel bölme, eğriler öbeği – Nesnenin yeni statüsü – Perspektivizm: değişme ve görüş noktası – Öznenin yeni statüsü – Bükülmeden içermeye – Bölüm – Monad, dünya ve kapalılık koşulu....24

III. Barok Olan Nedir?

Pencereleri olmayan oda – İçeri ve dışarı, yukarı ve aşağı – Heidegger, Mallarmé ve kıvrım – Barok ışık – Bir kavramın peşinde – Baroğun altı estetik özelliği – Modern sanat ya da forma dayanmayan sanat: dokular ve kıvrılmış biçimler 44

II. KISIM – İÇERMELER

IV. Yeter Sebep

Olaylar ya da yüklemeler – Dört varlık sınıfı, yüklem türleri, öznelerin doğası, içirme çeşitleri, sonsuzluğun durumları, bunlara karşılık gelen ilkeler – Şeyler ve tözler – İçsel ilişkiler – Leibniz'in tarzıcılığı – Yüklem bir sıfat değildir – Tözün beş ölçütü – Tarzlar ve zemin – İlkelerin oyunu63

V. Bir-arada-olanaksızlık, Bireysellik, Özgürlük

Bir-arada-olanaksızlık ya da dizilerin ıraksaması – Barok anlatı – Birey-öncesi tekillikler ve birey – Bireyleşme ve türlere ayrılma – Barok dünyanın oyunu – İyimserlik, dünyanın sefaleti ve tarzıcılık –

İnsanın özgürlüğü sorunu – Gerekçelerin fenomenolojisi – Yüklemin içerilmesi ve yaşayan şimdi – Leibniz ve Bergson: oluşmakta olan hareket – Barok lanetlenme 91

VI. Bir Olay Nedir?

Whitehead, sonra gelen – Uzanım, yeğlilik, birey – Kendinde-tutmalar ve monadlar – Ebedi Nesnelere – Konser – Modern Leibnizcilik: kapalılık koşulunun ortadan kalkması ve Yeni-Barok 118

III. KISIM – BİR BEDENE SAHİP OLMAK

VII. Kıvrımlardaki Algı

Bir bedene sahip olma gerekliliği – Tümdengelim ilk aşaması: dünyadan monaddaki algıya – Küçük algılar: sıradan ve dikkat çekici – Diferansiyel ilişkiler – Tekilliklerin yeniden ele alınışı – Sanırsal algının ruhsal mekanizması – Toz bulutları ve ruhtaki kıvrımlar – İkinci aşama: algıdan organik bedene – Algı neye “benziyor”? – Organlar ve titreşimler: uyarımın fiziksel mekanizması – Maddenin ikili-kıvrımları – Hesabın statüsü 129

VIII. İki Kat

Bir bütünün iki yarısı: bazıları, diğerleri, “her biriler” – Yarıların matematiği – Uçların rolü – Virtüel-edimsel, olanaklı-gerçek: olay – Leibniz ve Husserl: aidiyetler teorisi – Ruh ve beden: ters çevrilmiş aidiyet, geçici aidiyetler – Egemenlik ve vinculum – Üç monad türü: egemenler, egemenlik altındakiler, dejenere monadlar – Kalabalıklar, organizmalar ve yağınlar – Kuvvet – Özel ve kamusal – Kıvrım nereden geçiyor? 151

IX. Yeni Uyum

Barok giysiler ve giysi malzemesi – Sonsuza giden kıvrım: resim, heykel, mimarlık ve tiyatro – Sanatların birliği – Koni şeklinde dünya: alegori, amblem ve döviz – Leibniz’in concettoculuğu – Müzik ya da üstün birlik – Armonik: sayı olarak monad – Akorlar teorisi – Uyumun iki yönü, kendiliğindenlik ve birbirine-uygunluk – Armoni, melodi ve barok müzik 185

TÜRKÇE –FRANSIZCA KAVRAM DİZİNİ.....213

I. KIVRIM

1. bölüm maddenin ikili-kıvrımları

Barok, bir öze değil de daha çok işler haldeki bir fonksiyona, bir özelliğe gönderme yapar. Durmaksızın kıvrımlar meydana getirir. Kıvrımı o icat etmemiştir: Doğu'dan gelmiş kıvrımlar, Yunan, Roma, Ortaçağ kıvrımları, Gotik ve Klasik kıvrımlar... zaten vardır. Ama Barok, kıvrımları tekrar tekrar eğip bükür, onları sonsuza götürür: kıvrım üstüne kıvrım, kıvrıma göre kıvrım. Baroğun özelliği, sonsuza giden kıvrımdır. Barok, her şeyden önce, kıvrımları iki yöne göre, sonsuzluğun iki katı varmışçasına iki sonsuzluğa göre farklılaştırır: maddenin ikili-kıvrımları ve ruhtaki kıvrımlar. Alt katta madde, önce bir ilk kıvrım türüne göre kütleler halinde toplanır, sonra parçaları “farklı biçimde kıvrılmış ve az ya da çok gelişmiş”¹ organlar oluşturduğu ölçüde bir ikinci kıvrım türüne göre organik hale gelir. Üst katta ruh, kendi kıvrımlarını katettiği ölçüde Tanrı'nın ihtişamının şarkısını söyler, ama kıvrımlarını tümüyle açmayı da başaramaz, “çünkü onlar sonsuza gitmektedir”². Etimolojik olarak, bir labirentin çok olduğu söylenir, çünkü birçok kıvrımı vardır*. Çok olan, yalnızca birçok parçaya sahip olan değil, birçok biçimde kıvrılmış olandır da. Böylece her

¹ *Système nouveau de la Nature et de la communication des substances*, § 7.

² *Monadologie*, § 61. Ayrıca *Principes de la Nature et de la Grâce fondés en raison*, § 13.

* Labirent, Eski Yunanca'da, kendi üzerine kıvrılmış olan anlamına da geliyor (ç.n.).

kata bir labirent karşılık düşer: maddede ve parçalarında sürekliliğin labirenti, ruhta ve yüklemelerinde özgürlüğün labirenti³. Descartes bunları çözmemeyi başaramadıysa bunun nedeni, maddenin eğriliğini bilmediği gibi ruhtaki sapmayı da bilmemesi, sürekliliğin sırrını düz çizgi halindeki güzergahlarda, özgürlüğün sırrını ise ruhun doğruluğunda aramasıdır. Gereken, hem doğayı sayıp döken, hem ruhun şifresini çözen, hem maddenin ikili-kıvrımlarını gören hem de ruhun kıvrımlarını okuyan bir “gizli-yazı-teknîği”dir⁴.

İki katın birbiriyle iletişim içinde olduğu kesindir (bu yüzden süreklilik ruha dek yükseliyor). Aşağıda da ruhlar vardır, duyusal ve hayvansal ruhlar; hatta ruhların birer alt katı vardır ve maddenin ikili-kıvrımları bunları çevreler, katlayarak sarar. Ruhların dışa açılan pencereleri olamayacağını duyduğumuzda, bunu, en azından ilk olarak, yukarıdaki, akıl sahibi, üst kata çıkmış ruhlara ilişkin olarak anlamamız gerekir (“yükseliş”). Penceresiz olan, üst kattır: yalnızca serilip açılmış, çıplak deri gibi “kıvrımlarla çeşitlenmiş” bir tuvalle döşeli oda ya da karanlık kabin. Işık geçirmeyen tuval üzerinde oluşturulmuş bu kıvrımlar, teller ya da yaylar, doğuştan olan, ama maddenin isteklerinin etkisiyle edimsel hale gelen bilgileri temsil eder. Çünkü madde, aşağı katta bulunan “birkaç küçük açıklık” aracılığıyla tellerin alt ucunda “titreşimler ya da salınımlar” başlatır. Leibniz, pencerelerle açılmış alt katla, kör ve kapalı ama buna karşılık tunlayan üst kat arasında büyük bir barok montaj gerçekleştirir: aşağının görünür hareketlerini seslere çeviren bir müzik salonu gibi⁵. Bu metnin Leibniz’in kendi düşüncesini değil, Locke’un düşüncesiyle olanaklı en geniş

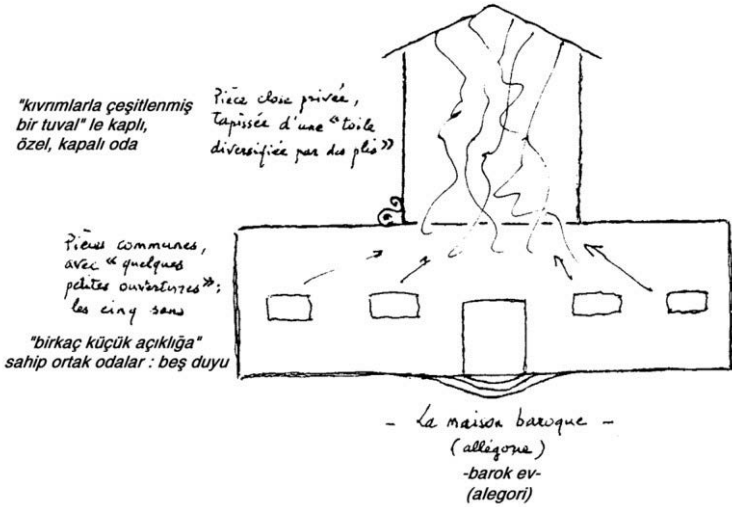
³ *De la liberté* (Foucher de Careil, *Nouvelles lettres et opuscules*).

⁴ “Katlanmış bir şeyin anahtarını icat etme sanatı” olarak gizli-yazı-teknîğiyle ilgili olarak bkz. fragman *Un livre sur l’art combinatoire...* (Couturat, *Opuscules*). Ayrıca *Nouveaux essais sur l’entendement humain*, IV, 17. bölüm, § 8: Doğa’nın ikili-kıvrımları ve “kısaltmalar”.

⁵ *Nouveaux essais*, II, 12. bölüm, § 1. Bu kitapta, Leibniz, Locke’un *Denemeler*’ini “yeniden kurar”; aslında karanlık odaya Locke da başvurmuştur, ama kıvrımlara değil.

Maddenin İkili-Kıvrımları

uzlaşmasını ifade ettiği yönünde bir itiraz yapılabilir. Yine de metin Leibniz'in her zaman olumlayacağı şeyin belli bir temsili sunar: iki kat arasında, iki labirent arasında, maddenin ikili-kıvrımları ve ruhtaki kıvrımlar arasında bir karşılıklılık, hatta bir iletişim. İki kıvrım arasında bir başka kıvrım mı? Aynı imge, mermer damarları imgesi, farklı koşullar altında her iki kıvrıma da uygun düşer: bazen damarlar kütlelerin içindeki canlıları çevreleyen maddenin ikili-kıvrımlarıdır; öyle ki mermer taş, balıklarla dolu dalgalanan bir göl gibidir. Bazen de, damarlar ruhtaki doğuştan idelerdir; bunlar mermer bloğunun içinde kıvrılmış şekiller ya da gücül heykeller gibidir. Madde de mermerlidir, ruh da mermerlidir, ama iki farklı tarzda.

Wölfflin, Baroğun maddi özelliklerinin bir kısmına işaret etmiştir: aşağının yatay olarak genişlemesi, alınlığın alçaltılması, öne doğru ilerleyen alçak ve eğri merdiven basamakları; maddenin kütleler ya da yığılmalar halinde ele alınması, açıkların yuvarlatılması ve düz çizgiden kaçınma, girintili çıkıntılı oymaların

yerine yuvarlatılmış oymaların geçirilmesi; süngersi, oyuklu formlar üretmek için traverten kullanımı ya da sürekli yeni türbülanslarla beslenen ve ancak at yelesine ya da dalga köpüğüne benzer biçimde sonlanan burgaçlı bir formun oluşturulması; maddenin mekândan taşma, akışkanla uzlaşma eğilimi, aynı zamanda suların da kütleler halinde dağılması⁶.

Eğriliği konu alan barok bir matematiksel fiziği Huyghens geliştirebilir. Leibniz’de ise evrenin eğriliği, üç başka temel kavrama bağlı olarak ele alınır: maddenin akışkanlığı, cisimlerin elastikliği, mekanizma olarak yay. İlk olarak, maddenin kendiliğinden eğri çizgi halinde ilerlemeyeceği açıktır: madde tanjantı izleyecektir⁷. Ama evren, son kertede tanjantı olmayan bir eğriye göre maddeye eğriçizgili ya da burgaçsı bir hareket veren etkin bir kuvvet tarafından sıkıştırılmış gibidir. Maddenin sonsuzca bölünmesi ise sıkıştırıcı kuvvetin, her maddi cisim çevresindekilerle, o cismin içine giren, içinde yüzen ve eğriliğini belirleyen parçalarla ilişkilendirmesini sağlar. Maddenin parçaları, durmaksızın bölünerek, burgaç içinde küçük burgaçlar, bunların içinde daha küçük başka burgaçlar, birbirine değen burgaçların dışbükey aralıklarında tekrar başka burgaçlar oluşturur. Öyleyse madde, boşluk bırakmayan, sonsuzca delikli, süngersi, oyuklu bir doku sergilemektedir, her oyğun içinde bir başka oyuk vardır hep. Ne kadar küçük olursa olsun her cisim, düzensiz geçitler onu delik deşik ettiği için, gitgide daha ince bir akışkan onu sardığı ve katettiği için, bir dünya barındırır; evrenin bütünü, “içinde farklı akıntılar ve dalgalar olan bir madde havuzuna” benzetilebilir⁸. İkinci olarak, bunlardan yine de, en ince madde söz konusu olduğunda bile, maddenin tümüyle akışkan olduğu, dolayısıyla da dokusunu yitirdiği sonucu çıkarılamaz. Bu, Leibniz’in Descartes’a atfettiği bir tezdur. Parçalar arasındaki gerçek ayırımın ayrılabirliği de getirdiğine

⁶ Bkz. Wölfflin, *Renaissance et baroque*, Monfort Yay.

⁷ *Nouveaux essais*, önsöz.

⁸ Des Billetes’e Mektup, Aralık 1696 (Gerhardt, *Philosophie*, VII, s. 542).